

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KORA

1. A CSENDŐRSÉG A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

Csendőrök Bosznia-Hercegovinában

Az 1877/78-as török-orosz háború után a győztes Oroszország szigorú békét erőszakolt rá Törökországra. Ezért Andrássy Gyula, az akkori osztrák-magyar külügyminiszter 1878 június 13-ra értekezletet hívott össze Berlinbe. Ennek feladata az orosz-török béke revíziója és a török uralom alól felszabadult balkáni népek hovatarozásának rendezése volt. A résztvevő államok, Orosz- és Törökország, Anglia, Német-, Olasz- és Franciaország, valamint a Monarchia képviselői Szerbiát, Montenegrót és Romániát függetlenítették Törökországtól. Oroszország néhány kisebb területtel együtt megkapta Besszabiát.

Bosznia-Hercegovinát a Monarchia fennhatósága alá rendelték. Ezt a területet a Monarchia még ugyanabban az évben minden nagyobb nehézség nélkül megszállta s ott rövidesen felállította a császári és királyi zsandárságot. Az 1888-as magyar Csendőrségi Zsebkönyv a horvát-szlavón és a császári zsandárság mellett röviden tárgyalta Bosznia-Hercegovina zsandárságát is. Az utóbbi parancsnoka, az 1887. év végén Tomici János ezredes, Szarajevóban székelt. Két őrnagy volt a közvetlen beosztottja. A zsandár-parancsnokságnak hét szárnya (Szarajevó, Travnik, Banjaluka, Bihar, Tuzla, Mostar és Trebinje), huszonöt szakasza és kétszázötvenhat őrséje volt, ahol 12 százados, 29 főhadnagy, 4 hadnagy, 50 őrmester és 1682 zsandár teljesített szolgálatot. A zsandár-parancsnoksághoz tartozott egy pandúr-csapat is, amelyben 40 tiszt és tiszthelyettes, valamint 127 pandúr volt. (42. melléklet)

Bosznia-Hercegovina zsandárságának 1908-ban már 51 tisztje és 2.310 legénységi állományú egyéne volt. Ezek 8 szárnyon, 27 szakaszon és 266 őrsön teljesítettek szolgálatot. Itt egy zsandárra 22.08 négyzetkilométernyi terület és 689 lakos esett. A létszámemelés valószínűleg a pandúr-csapat feloszlásának volt a következménye. Ebben az évben a zsandárezred már parancsnokhelyettessel és oktatótiszttel is rendelkezett.

Később, 1908-ban Szerbiában az aldunai országhatár mentén fellángolt a magyarelles mozgalom. A veszélyeztetett lakosság élet- és vagyonbiztonságának megóvására a határra ezer magyar csendőrt összpontosítottak. Kemény télben, ismeretlen terepen, hat hónapon keresztül teljesítettek ott a csendőrök fárasztó szolgálatot, kitéve magukat a szerb fegyveres bandák orvtámadásainak is.

A közbiztonsági szolgálatnak ilyen irányba való teljesítése a magyar Csendőrség életében első ízben fordult elő s hogy ezen nehéz, sok veszéllyel és fáradsággal járó feladatát milyen kiválóan oldotta meg, mutatja az a sok kitüntetés és dícséret, mellyel a király, valamint a felsőbb katonai parancsnokságok a határszéli szolgálatban résztvevő tiszteket és legénységet részesítették.¹

Albánia 150 magyar csendőre

Albánia a Balkán félsziget nyugati szélén, az Adriai-tenger partján fekszik. Az ország a török ellen egy évszázadon át folytatott küzdelem után 1912 november 28-án kikiáltotta függetlenségét, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország támogatott. Mivel a kis országot újabb elnyomás fenyegette, különböző európai országok képviselői 1913-ban Londonban tanácskozni kezdtek, majd elismerték Albánia függetlenségét. A konferencia az ország élére ideiglenesen a német származású Wied Vilmost állította kormányzónak. A rend biztosítására és az ország függetlenségét veszélyeztető montenegrói és más szláv csoportok elriasztására pedig nemzetközi rendőrséget szerveztek. Ezt különböző országok közbiztonsági testületeiből állították össze. Részvételre Magyarországot is felkérték. Így került a testület százötven csendőre 1913 nyarán

Albániába, ahol az ellenséges bandák megfékezésén kívül a közbiztonsági szolgálat ellátásában is segédkezett a helybeli rendőrségi szerveknek. A magyar csendőrök a nyelvi nehézségek és a szokatlanul hegyes terep ellenére is kiválóan megállták helyüket, amit a szolgálataikért kiosztott dícséretnek is bizonyítottak.² A magyar csendőrök albániai tartózkodásának az első világháború kitörése vetett véget. (43. melléklet)

Csendőrségi alapítványok

Az 1881. évi első Csendőrségi Utasítás éppen úgy, mint minden következő, szigorúan tiltotta, hogy a csendőr valakitől bármiféle ajándékot, kölcsönt vagy jutalmat elfogadjon, nehogy kötelessége teljesítésében vagy jelentésében a "legtisztább igazság"-tól eltéríthető legyen. Ettől a megszorítástól indíttatva, valamint követve az osztrák zsandár-alapítványok példáját (Kempen-alap, Ehrenstein-féle alapítvány, Perisutti-alap, Fölzer- és Zimmermann-féle alapítvány), a testület tagjai különféle alapítványokat létesítettek, amelyek közül közvetlenül az első világháború előtt a következők működtek:

1. Csendőrségi Jelvénypótdíj Alap. Célja azoknak a jelvényes kitüntetésért nyert csendőröknek megjutalmazása volt, akiknek kitüntetésével pénzjutalom nem járt. A jutalom összege mindig a kitüntetés foka szerint változott.

2. Csendőrségi Jutalmazási Alap. Ennek kamataiból jutalmazták évente azokat a csendőröket, akik az elmúlt évben a közbiztonsági szolgálat terén kiváló eredményeket értek el. A jutalmazás összege csupán húsz és harminc korona között váltakozott, ami inkább elismerést és nem anyagi előnyt jelentett az illető csendőrnek. Ezeket a jutalmakat kerületenként osztották szét. Mindegyikben nyolc-tíz csendőr kapott jutalmat. Az 1909. évben hatvankét csendőr között összesen 1.490 K-t osztottak szét.³

3. Dombrádi Nagy Gyula nyugalmazott csendőr ezredes és felesége, született Berndt Ilona, a legjobb járás- és őrsparancsnokok jutalmazására hatezer koronás alapítványt létesített, amit nevezettek 1909-ben kilencezer koronára egészítettek ki. Az alapítók kívánsága szerint az összeg kamatait minden év szeptember 12-én kellett egyenlő arányban szétosztani úgy, hogy

minden kerületben egy járás- és egy őrsparancsnokot jutalmazzanak meg. Mivel a megjutalmazhatók számát az alapítók korlátozták, a jutalomdíj rendszerint nyolcvan és száz korona között volt.

4. A Csendőrségi Zsebkönyv szerkesztő bizottsága 1897-ben létesítette az első csendőr felügyelő nevét viselő "Török Ferenc Alapítvány"-t. Ez kettős célt szolgált: megjutalmazni az arra érdemes altiszteket és csendőröket, ezenkívül szükség esetén segínyt nyújtani az arra rászoruló csendőr bajtársaknak. Ez a kettős hivatás 1907-ben a Panajott-féle alapítvány létesítésekor megváltozott, mert a segélynyújtás ez utóbbi rendeltetése volt, míg a Török-féle alapítvány csupán jutalmazási célokat szolgált.

5. A "Panajott Sándor Alapítvány"-t is a Csendőrségi Zsebkönyv szerkesztő bizottsága alapította, hogy a rokkant és segélyezésre szoruló csendőrségi egyének anyagilag is segítve legyenek. A segély nagysága a honvédelmi miniszter által 1907-ben kiadott "Alapító Oklevél" rendelkezése szerint 60 koronánál kevesebb és 200 koronánál több nem lehetett. Így 1908-ban 14 egyén részesült segélyben, összesen 859 korona értékben.⁴ (44. melléklet)

Szervezet

A Csendőrség szervezete az 1909. év elején a központi parancsnokságokra és a közbiztonsági szolgálatot teljesítő alakulatokra oszlott.

1. A központi parancsnokságokhoz tartozott: a.) a csendőr felügyelőség, ahol a felügyelő közvetlen rendelkezésére állt egy vezérőrnagy, egy százados és egy törzsőrmester; b.) a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztálya, ahol egy ezredes, egy őrnagy, három százados és egy törzsőrmester teljesített szolgálatot; c.) a belügyminisztérium csendőrségi osztálya, ahol egy ezredes, egy százados, két számtanácsos és két törzsőrmester dolgozott; d.) a felszerelési anyagraktárnál egy főhadnagy, egy számtanácsos és négy főtörzsőrmester látta el a szolgálatot; e.) a pótlovazó bizottságnak három tagja volt: egy alezredes, egy százados és egy állatorvos; és végül f.) a pót-lóidomító osztálynál egy főhadnagy kapott beosztást. Ezeket a központi szerveket — a Cegléden állomásozó pót-lóidomító osztály kivételével —

Budapesten helyezték el.

2. Az országban akkor nyolc csendőrkerület működött, mégpedig: Kolozsvár, Szeged, Budapest, Kassa, Pozsony, Székesfehérvár, Brassó és Debrecen székhellyel. Ezek parancsnoka ezredes, helyettes parancsnoka alezredes volt. Legtöbbször beosztottak még egy őrnagyot, mint másodtörzstisztet, egy főhadnagyot, mint segéd tisztet, valamint egy számvivőt és egy hadbíró.

Minden kerület pótszárnyal is rendelkezett, amelynek feladata a legénység állandó kiképzése volt. A parancsnokló százados mellett beosztottként volt egy oktató tiszt és egy számvivő. Minden pótszárnyal öt segédoktató is volt, akiket a tapasztaltabb járőrmesterekből, törzsořmesterekből és őrmesterekből válogattak ki.

A kerületekhez öt, hat vagy hét szárny tartozott, amelyeknek teljes létszáma az ország területén ötvenegy volt. Minden szárnyal százados volt a parancsnoka, akihez két vagy három szakasz tartozott. Az ország területén 126 szakasz működött; ezek parancsnoka főhadnagy vagy hadnagy volt.

A járásokat és őrsöket altisztek vezették. Az előbbiek száma 434, az őrsöké pedig 1825 volt. Egy csendőrre átlagban 27.7 négyzetkilométernyi terület és 1500 lakos esett.⁵

Állomány

A Csendőrség rendszeresített állománya az előbb említett időpontban a következő volt:

1. *Tisztek*: 2 tábornok, 27 törzstiszt, 66 százados, 143 főhadnagy és hadnagy, 18 számvivő tiszt, 2 számtanácsos és 8 hadbíró százados; összesen 266 tiszt.

2. *Altisztek*: 450 járőrmester, 133 törzsořmester és 202 őrmester; összesen 785 altiszt.

3. *Legénység*: 1.473 őrsvezető és 7.882 csendőr; összesen 9.355 főnyi legénység.

A tiszteket, altiszteket és legénységi állományú egyéneket összevéve a Csendőrség teljes létszáma 10.406 fő volt.

Ebből a létszámból az 1908. évben meghalt 39, önszántából kilépett 311 (részletezve: megszökött 6, végkielégítést kért 230, családi okokból kilépett 36 és más állami állásba ment 39), ami

a teljes létszám 2.9 %-át tette ki. Ezenkívül voltak olyanok is, akik szolgálati idejük letelte után léptek ki, vagy kérték nyugdíjazásukat. Fegyelmi és haditörvényszéki úton eltávolítottak a testületből 81 személyt, ami arányilag elég magas, mert a létszám 0.77 %-át tette ki. Ez a Csendőrségnél fennállott szigorú fegyelmet és a törvényeket megsértőkkel szemben a kérlelhetetlen szigor is mutatta. A megüresedett helyeket a testület a rendelkezésre álló nagyszámú jelentkezőből azonnal betöltötte.

Közbiztonsági viszonyok

A Csendőrségi Zsebkönyv időről időre közzétette az egyes kerületek működési területén elkövetett bűncselekmények kimutatását. Sajnos, ezekben a kimutatásokban a büntettek és vétségek együtt szerepeltek, így a meglévő adatokból a cselekmények súlyosságát csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani.

A Csendőrség saját kezdeményezésére általában csak olyan személyt tartóztatott le, "aki olyan büntettet követett el, amelyre a törvény halálbüntetést, életfogytig tartó vagy öt éven felüli szabadságvesztés-büntetést rendelt". Ebből arra lehet következtetni, hogy a súlyosabb bűnesetek száma a kimutatásban szereplő elfogott egyének számával körülbelül egyenlő lehetett. Ez a Csendőrség működési területének 13,979.251 lakosához viszonyítva azt mutatja, hogy a közbiztonság az első világháború előtti időszakban, 1907-ben, a több-nemzetiségű Magyarországon magas fokon állott és a Csendőrség a bűnözés elleni küzdelemben is kiválóan megállta helyét. A fentieket az 1907-es bűnözési kimutatás alábbi kivonata is eléggé bizonyítja.⁶

Bűncselekmény	Előfordult	Kiderített	Elfogott egyén	Feljelentett egyén
Emberélet ellen	3.303	3.250	1.460	3.180
Rablás és zsarolás	1.618	1.582	672	2.180
Szemérem ellen	833	832	151	868

2. A HÁBORÚ ELŐZMÉNYEI

Indítók

A napóleoni háborúk következtében a nemzeti érzés nagyon megerősödött Európában. Az egyes népcsoportok, amelyek a közös nyelv, szokás és vallás alapján együvé tartozóknak érezték magukat, jogot formáltak a független nemzeti életre. Mindenkit, aki népcsoportjukon kívül állt és más nyelvet beszélt, lenéztek, hibáit és tévedéseit felnagyították, ami aztán elősegítette a különböző nemzetiségek között a feszültség fokozódását.

A másik probléma egyes kérdéses területek politikai hovatartozása volt. Napóleon bukása után ugyanis az 1815-ös bécsi kongresszus, majd a német-francia háború után az 1871-es békekötések, amelyek Európát próbálták újjárendezni, ugyanazt a nagy hibát követték el, amit a győztes nagyhatalmak azóta már kétszer, az első és a második világháború után is megismételtek. Nevezetesen a nemzetek önrendelkezési jogát teljesen figyelmen kívül hagyva, a "békekötéseket" az igazságosság helyett csupán a legyőzöttek iránt érzett gyűlöletükre építették fel. Így került aztán millió és millió francia, olasz és szláv, majd magyar és német idegen állam uralma alá.

A harmadik ok az egyes nemzetek között kialakult gazdasági verseny volt. Az ipar Angliában és Franciaországban, később Németországban is erősen kifejlődött. Ezek az országok piac után néztek, hogy fölösleges iparcikkeiket értékesíthessék. Előbb Afrikában, majd később Távolkeleten az említett ipari államok érdekei ellentétbe kerültek egymással. A gyárban dolgozó tömegnek munka, a tőkéseknek jövedelem, az elkészített iparcikkeknek pedig piac kellett. Ehhez hozzájárult még egyes európai országok túlnépesedése is, ami a szociális problémákon kívül szintén fokozta a nemzetközi feszültséget.

Az északi és déli szlávok egyesítésének gondolata, a pánszlávizmus szintén erős mozgató tényező volt. A két szláv csoport között fekvő Magyarország az egyesítés útjában állt, ami a

magyarság ellen állandó gyűlölködéshez vezetett. Ehhez járult még Oroszország régi vágya, hogy mindenáron kikötőt szerezzen a Földközi-tengeren, ennek a céljának elérésére felhasználta a pánszláv mozgalomban mutakozó erőt is.

A fentebb említett okok az európai országokat két ellentétes táborra osztották. Ezt a csoportosulást az egyes diplomaták által hirdetett "erőkiegyensúlyozás elmélete" még elő is segítette. E szerint az elmélet szerint, ha két egyenlő erősségű és egyenlően felfegyverzett állam vagy államszövetség alakul ki, a béke fenntartható, mert mindkét fél vonakodik egy kétes kimenetelű háború kezdeményezésétől. Az elmélet hirdetői nem vették figyelembe, hogy egy harmadik nagyhatalom kifejlődésével és ennek valamelyik csoporthoz való csatlakozásával felborul a kívánt egyensúly, ami eldönti a világ sorsát. Ez történt az első világháború idején is, amikor a magát semlegesnek nyilvánító Egyesült Államok a háború végén, 1917 április 6-án csatlakozott az antant hatalmakhoz, ami aztán megpecsételte a háború kimenetelét.

Politikai ellentétek

A különböző európai érdekellentétek a huszadik század elején már annyira kiéleződtek, hogy politikai sakkhúzásokkal és tárgyalásokkal nem lehetett azokat megoldani, ami aztán kisebb-nagyobb bonyodalmakhoz vezetett. Ilyen volt 1905-ben, majd 1911-ben a marokkói konfliktus, amelyben Német- és Franciaország került szembe egymással. Németország gyengíteni akarta régi vetélytársát, Franciaország erejét, ezért támogatni kezdte a marokkóiak függetlenítési törekvéseit a franciákkal szemben. Az ügy elmérgesedett, az érdekelt felek fegyveres erejükkel fenyegetőztek és csaknem háborút kezdtek. A nagyhatalmak közbejöttével sikerült ugyan őket előbb 1906-ban, később pedig 1911-ben politikai tárgyalásokkal lecsillapítani, a német-francia gyűlölködés azonban továbbra is megmaradt.

Bosznia-Hercegovinának az Osztrák-Magyar Monarchia által való megszállása szintén felkavarta a nemzetközi kedélyeket. Miután Szerbia is igényt tartott az említett területre, majdnem kenyértörésre került a sor, amit csupán az gátolt meg,

hogy Oroszország nem tudott azonnal segílyt adni Szerbiának a hadműveletekhez. Bosznia-Hercegovina megszállása azonban nagyban növelte az amúgy is erős pánszláv gyűlöletet a Monarchia iránt.

Később, 1911-ben Németország két szövetségese, Török- és Olaszország került szembe egymással egy észak-afrikai gyarmat miatt. Németország az oroszok hatalmának ellensúlyozására erős Törökországot kívánt középkeleten, ezért ennek politikáját támogatta. Ezzel elvesztette Olaszország barátságát, amely a világháború kitörésekor előbb semleges maradt, majdpedig 1915-ben az antant hatalmakhoz csatlakozott.

1912 nyarán Szerbia, Bulgária, Görögország és Montenegró nyomást gyakorolt Törökországra Macedónia függetlenítése céljából. Mivel ez nem sikerült, kitört köztük az 1913 szeptemberéig tartó háború, amelyben Törökország Konstantinápoly és környéke kivételével elvesztette európai tartományait. Ez a török népben még jobban felszította a szlávok iránti gyűlöletet.

3. A HÁBORÚ

A szarajevói gyilkosság

Az első világháború kitörésének közvetlen oka Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös és felesége Bosznia-Hercegovina fővárosában, Szarajevóban, 1914 június 28-án történt meggyilkolása volt. A gyilkosságot egy szerb diák, Princip Gavrillo, a "Narodna Obrana" néven ismert titkos szláv szervezet tagja követte el. A Monarchia az ellene folytatott ellenséges propagandát támogató Szerbiát tette felelőssé. Először 10 pontból álló ultimátumot küldött neki, amit az csak részben volt hajlandó teljesíteni. A jegyzékváltások csaknem egy hónapon át tartottak minden megegyezés nélkül, mire végül is a Monarchia Tisza István magyar miniszterelnök tiltakozása ellenére 1914 július 28-án hadat üzent Szerbiának. Ezzel megkezdődött az első világháború, amely komoly változásokat idézett elő a magyar Csendőrség történetében is.

A Csendőrséget érintő hadműveletek

Az első világháború osztrák-magyar hadműveleti területeit, amelyeken a magyar Csendőrség táborigi rendészeti szolgálatot teljesített, négy főcsoportra lehet osztani: szerb, orosz, román és olasz hadműveleti területekre.

1. A kezdeti igen komoly, nagy veszteségekkel járó hadműveletek után a Monarchia 1915-ben Szerbiát teljesen elfoglalta és megszállta. Az ezzel járó zilált közbiztonsági viszonyok rendezésére sok magyar csendőrt vezényeltek Szerbiába. Ezek 1918 végéig, a teljes visszavonulásig ott maradtak. Ez alatt az idő alatt a magyarországi őrsőkön tényleges csendőr alig volt; a hiányzókat idős, csendőri szolgálatra kiképzetlen népfelkelő honvédekkel helyettesítették, akik képtelenek voltak a közbiztonságot régi nívóján megtartani. Két évi előkészület után az angol, francia, görög, szerb és olasz egységek közel hétszáz ezer főnyi sereggel támadtak délen a központi hatalmakra. Ennek következtében a Monarchia feladta Bulgáriát és Albániát, majd később Szerbiát is.

2. A háború kitörésekor Oroszország már előzőleg felvonult és készenlétben álló erőivel 1914 augusztusában erős támadást indított Németország és a Monarchia ellen. Négy teljes orosz hadsereg nyomult előre Galíciába, ahonnan a központi hatalmak kénytelenek voltak kivonulni. 1914 telén, valamint 1915 tavaszán a harcok már Magyarország északkeleti területén folytak. Ekkor számos csendőrtiszt jelentkezett a hadrakelt sereghez csapatszolgálatra. Legtöbbje mint századparancsnok küzdötte végig a háborút és számos kitüntetéssel került vissza a Csendőrséghez. Az 1915 tavaszán megindított német-osztrák-magyar ellentámadás kiverte az oroszokat nemcsak a magyar területről, de Galíciából, Lengyelországból és Litvániából is. A harcok színtere aztán Oroszország területére is áttolódott, ami ismét sok csendőrt vett igénybe a táborigi rendészeti szolgálatra. A forradalom kitörése következtében Oroszország különbékét kötött a központi hatalmakkal.

3. A kezdetben semleges Románia 1916 augusztusában belépett a háborúba és betört Erdélybe. Innen a központi hatalmak magyar ezredei és Mackensen serege pár hónap alatt kiverte a románokat és különbékére kényszerítette őket.

Románia a békefeltételeket megszegve 1918 novemberében ismét a Monarchia ellen fordult és csapatai benyomultak Magyarország területére. A hadművelet idején az Erdélyből kiszorult csendőröket nagyrészt tábori rendészeti szolgálatra a harcoló csapatok mögé osztották be, ahonnan őrskörletük felszabadítása után visszatelepültek állomáshelyeikre.

A háború után Románia megkapta Erdélyt, Bánát keleti részét, Bukovinát és Besszarábiát, így területét a háború előttihez viszonyítva több mint kétszeresére növelte.

4. Olaszország 1915 május 23-án a Monarchia ellenségeként lépett be a háborúba, így Észak-Olaszország területén hamarosan heves harcokra került sor. Az olaszok főcélja Trieszt elfoglalása volt, ezzel súlyos csapást akartak mérni a Monarchia hadseregére. Több mint három évig tartó véres és heves küzdelem után, 1918 november elején sikerült is az olaszoknak Triesztet és Fiumét elfoglalniuk.

A háború kimenetelére döntő befolyást gyakorolt az Egyesült Államok 1917 áprilisában való belépése. Kétmillió katonáját és érintetlen hadifelszerelését vetette be a központi hatalmak kifáradt csapataival és erősen megfogyatkozott hadianyagával szemben.

Az időközben kitört osztrák és magyar forradalom elősegítette a Monarchia vereségét. Előbb fegyverszünetet kért, utána területének nagy részén nemzetiségi államok alakultak.

Tábori rendészet

Mind a közös, mind a honvéd hadsereg mozgósításával minden nagyobb katonai egységhez tábori csendőrséget vezényeltek, amely a hadrakelt sereggel vonult a hadműveleti területre.

A közös hadsereg tábori csendőrségét az osztrák és horvát zsandárság, valamint a magyar Csendőrség közösen állította ki. Ennek arányát az 1899-ben magyar, német és horvát nyelven kiadott *Szervi határozványok és szolgálati utasítás a cs. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára* című szolgálati könyv írta elő. A magyar Csendőrség 9 tisztet, 204 lovas és 135 gyalogos csendőrt bocsátott a közös hadsereg rendelkezésére. Ezeket a csendőröket tábori rendészeti tanfolyamot végzett és több

nyelvet beszélő egyénekből válogatták össze, akik a Csendőrséghez történt belépésük előtt a lovasságnál, tábori tüzérségnél, vagy vonatcsapatnál szolgáltak, így a lovaglásban jártasak voltak.

A magyar alakulatok részére átengedett Csendőrség létszámát és pótlását a honvédelmi miniszter külön szabályozta és az időről időre a szükség szerint változott.

A hadicélokra átengedett csendőr legénység nagyon hiányzott a szolgálattól, ezért a honvédelmi miniszter minden magyar gyalogezredtől tíz és minden lovasezredtől hat önként jelentkezőt adott a Csendőrségnek. Ezeket a háború előrehaladtával az idősebb, rosszul kiképzett póttartalékosokból válogatták össze.

A hadrakelt sereg minden hadsereg-parancsnokságához egy csendőr törzstisztet, két fő tisztet, negyvenhat lovas és negyvenkilenc gyalogcsendőrt osztottak be. A hadtesthez egy fő tiszt, nyolc lovas és tizenkét gyalogcsendőr tartozott. A gyaloghadosztálynak három lovas és négy gyalogcsendőre, a lovashadosztálynak pedig négy lovas csendőre volt.

Hadjárat esetén a tábori csendőrtisztek és legénység a katonai rendészet és biztonság fenntartására rendelt közegek voltak. Ezen minőségükben a katonai örök jogaival bírtak és senkinek sem volt szabad őket szolgálatuk teljesítésében zavarni vagy megakadályozni, sőt mindenki a "törvény nevében" hozzájuk intézett felhívásnak feltétlenül engedelmességni tartozott.

A csapatparancsnok, esetleg a csapattisztek, különösen is kötelezve voltak, hogy a tábori csendőrtisztek és a tábori csendőrök felszólítására azokat segélyben részesítsék és nekik szükség esetén a karhatalmi segédletet is megadják.⁷

A tábori csendőrség legfontosabb feladatai voltak: a.) a tábori rendészeti teendők ellátása; b.) a menetek, táborozások és elszállásolás teendőiben való segédkezés; c.) fűtár- és fontosabb őrszolgálatok teljesítése; és d.) a hírszerzésben való segédkezés.

A tábori csendőröket különleges közbiztonsági szolgálatra csak vezetőkként vagy felügyelőkként alkalmazták. (45. melléklet)

Közbiztonsági szolgálat

A háború következtében a közbiztonsági szolgálat ellátása komoly feladatot rótt a Csendőrségre. A mozgósított hadsereghez vezényelt csendőröket helyettesítő "pótcsendőrök" közbiztonsági kiképzése, tudása, erkölcsi színvonala, sokszor még fizikai alkalmassága is nélkülözte a testületnél megkívánt minőséget. Az orosz és román betörés elől menekülő és az országot hirtelen elárasztó különböző nemzetiségű embertömeg más és más erkölcsi, vallási és nemzethűségi felfogásával még nehezebbé tette a szolgálat ellátását. Ehhez még az is hozzájárult, hogy a különböző nyelveket beszélő egyénekkal a közvetlen szóbeli érintkezés sokszor lehetetlen volt.

A háború következtében újabb és újabb háborús törvények és rendeletek keletkeztek. A kötelező beszolgáltatások, az újabb és újabb katonai behívások, szökések, a vidékre mezőgazdasági munkára kiadott sok ezer hadifogoly elhelyezésének, foglalkoztatásának ellenőrzése mind a csendőrörsök kötelessége volt. Így teljesen elvonták azt legfontosabb feladatától, a bűncselekményeket megelőző szolgálattól. A Csendőrség részére előírt szolgálati óraszám kétszeresének és háromszorosának teljesítésével is alig volt képes feladatát megfelelő módon ellátni. A közbiztonság nagyon leromlott, több helyen az éjjeli biztonság megóvására megbízható és önként jelentkező személyekből polgári őrséget szerveztek. Ezeket a raktárakból előkotort régi rendszerű egylövetű golyós puskákkal szerelték fel, amelyeknek kezelésére külön ki kellett oktatni őket. Azok a polgárőrök, akiknek még puska sem jutott, saját kézi lőfegyverükkel, pisztolyukkal vagy vadászpuskájukkal látták el a szolgálatot.

A Csendőrség sokoldalú feladatának érzékeltetésére szolgál az alábbi néhány érdekes rendelet-cím, amelyet az 1916-os és 1917-es Magyarországi Rendeletek Tárában tettek közzé:

1.000/1916 I.M.E. számú rendelet az árdrágító visszaélésekről szóló törvény alá eső bűncselekmények eseteiben követendő eljárásról;

15.000/1916 B.M. számú rendelet a kóbor sátoros cigányokról;

3.793/1917 H.M. számú rendelet a felszerelt réz ajtóveretek hadicélokra való igénybevételéről, kicseréléséről és beszolgál-

tatásáról;

10.875/1917 H.M. számú rendelet a harangoknak hadicélokra való igénybevételéről;

23.738/1917 H.M. számú rendelet az orgonasípok hadicélokra való igénybevételéről; stb.

A hadifoglyok ellenőrzése

A háború előrehaladtával mind több és több hadifogoly került az országba. Ezek egyrészét hadifogolytáborokban helyezték el, másrészt az önként jelentkezőket iparvállalatoknál vagy gazdaságokban foglalkoztatták a hiányzó magyar munkakerő pótlására. Az így munkára kiadott hadifoglyokkal kapcsolatos kérdéseket a belügyminiszter rendeletekkel szabályozta és ellenőrzését a Csendőrségre bízta. A rendelkezések szerint a Csendőrségnek a munkára kiadott hadifoglyok elhelyezését, ellátását és a felettük való felügyeletet a portyázások alkalmával ellenőriznie kellett. A tapasztalt szabálytalanságokat és panaszokat rögtön meg kellett vizsgálni és az intézkedésre jogosult hatóságnak és a hadifogoly bizottságnak jelenteni.

A Csendőrségnek különös gondot kellett fordítania arra, hogy a hadifoglyok kémkedést, izgatást, lázítást vagy vagyon elleni bűncselekményeket ne kövessenek el és munkahelyükről el ne kóboroljanak. A Csendőrség köteles volt azt is ellenőrizni, hogy a munkára kiadott hadifoglyoknak kocsmákban, italmérő helyeken szeszesített ne szolgáljanak ki, őket sem nyilvános helyen, sem magánházakban tartott összejöveteleken vagy mulatságokon meg ne vendégléjék.⁸

A hadifoglyok szökéséről a Csendőrség haladék nélkül köteles volt értesíteni a környező rendőrhatalóságokat és a belügyminisztériumot. Ez a "Rendőri Közlöny"-ben a hadifoglyok országos körözését rendelte el.⁹

Létszám

A háború utolsó szakaszának legénységi létszámát az állandó vezénylések, arcvonal változások és egyéb háborús okok miatt ma már szinte lehetetlen megállapítani. A tisztek beosztására és rendfokozatok szerinti létszámára azonban a honvédelmi minisztérium Rendeleti Közlönyéből összeállított "Névkönyv"

már nyújt némi felvilágosítást. Ennek adatait az alábbi két táblázat összegezi.

A tiszti létszám beosztás szerint¹⁰
1917 december 15-én

a. Csapattisztek

Rendfokozat	Cső. fel.	Isk.	B.M.	H.M.	Rakt.	Ker.	Össz.
tábornok	1						1
ezredes			2	2	1	8	13
alezredes						12	12
őrnagy	1	1	1	1		36	40
százados		8	2	3		107	120
főhadnagy						68	69
hadnagy						7	7
Összesen:	2	9	5	6	1	238	261

b. Számvivők

Rendfokozat	Cső. fel.	Isk.	B.M.	H.M.	Rakt.	Ker.	Össz.
Százados					1	8	9
főhadnagy			1	1		8	10
hadnagy						3	3
számtanácsos						4	4
Összesen:			1	1	1	23	26

A Névkönyv szerint 1918 januárjában a csapattisztek közül egy csendőr százados és három csendőr főhadnagy rendelkezett jogi doktorátussal; ez a tiszti létszám 1.1 %-ának felelt meg. Mintegy 20-25 olyan csendőrtiszt is volt, aki jogvégzettséget (abszolutóriumot) szerzett doktorátus nélkül. Ezt a honvédelmi minisztérium Névkönyvében nem tüntették fel. Ekkor a Csendőrség tiszti állományát leginkább Ludovika Akadémiát végzett hivatásos hadnagyokkal és tartalékos tiszti iskolát végzett egyéves önkéntesekkel töltötték fel. Ezek a Csendőrséghez való belépéskor lemondtak rangjukról, előbb próbacsendőrök, majd hadapródok lettek és csak azután került sor hadnagyi kinevezésükre.

Ebben az időben a csendőrtisztek helyzete még különbözött a honvédtisztektől, mert a nősülési kaució kisebb és az előléptetés lassúbb volt, mint a hadseregben. Ez a különbség csak az első világháború után egyenlítőddött ki, amikor 1920-ban a csendőrtisztek jogállását, az előléptetését, házasságkötését, fizetését és becsületügyi szabályzatát egyenlővé tették a honvédtisztekével. Még az egyenruha is azonos lett, csupán a csendőrségi hajtóka volt más.

Az első világháború végéig a csendőr felügyelőket a testület magasabb rangú tisztjeiből nevezték ki. Később, 1920 és 1944 között, ezt az állást egy kivételtől eltekintve, honvéd tábornokokkal töltötték be.

4. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Közvetlen előzmények

Károly király 1918 október 26-án táviratban értesítette a német császárt a Monarchia háborúból való kilépéséről, melynek szövege a következőképpen hangzott:

Kedves Barátom, bármennyire nehezemre is esik, kötelességem tudomásodra adni, hogy népeim a háború folytatását nem bírják, de nem is akarják. Ezért bejelentem, hogy arrá a megmászhatatlan elhatározásra jutottam, hogy húszonnégy órán belül különbékét és azonnali fegyverszünetet kérek.¹¹

A fegyverszünet kérésének híre a különböző bujtogatások

következtében már úgyszólván megromlott katonai fegyelmet még tovább bomlasztotta. Ennek következtében több és több katona hagyta el engedély nélkül a hadműveleti területet, akik hazatérve, legnagyobb részben a fővárosban komoly erővel támogatták a forradalmi mozgalmakat. A helyzet Budapesten, a kormány székhelyén volt a legkritikusabb. Itt október 28-án este véres tüntetés robbant ki. A Károlyi-párt helyisége előtt nagy tömeg gyűlt össze, amely a párt egyik tagjának indítványára József főherceghez akart felmenni a Várba. A Dunaparton álló katonai kordon szó nélkül átengedte a tömeget, de a Lánchíd pesti hídfőjénél álló rendőrség sortűzet nyitott rá. A fegyverhasználat következtében két személy meghalt és számosan megsebesültek.¹²

A rendőrök gyűlése

Az említett "lánchidi csata" után Kormos Károly detektív erős mozgalmat indított a rendőrségnek a nemzeti tanácshoz való csatlakozása érdekében. Ennek hatására a vele egyetértő rendőrök hivatalos helyiségükben október 29-én értekezletet tartottak, amelyen a következő határozatot hozták:

A székesfővárosi magyar királyi államrendőrség tisztviselői karának, detektívtestületének és személyzetének nevében alulírott megbízottak egyhangú lelkesedéssel, hazafias lelkünk egész melegségével üdvözljük a magyar Nemzeti Tanácsot, mint a magyar nép akaratának egyedül hivatott képviselőjét, egyben bejelentjük a tisztviselői kar, a detektívtestület és őrszemélyzet csatlakozását. E határozatra készlet bennünket a magyar nemzet hagyományos királyhűsége, demokratikus érzése, a honvédelem és a haza sorsának mindenkifelett való átérzése. Hazafias kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy az ország fővárosának rendjét és nyugalma biztosítani kívánjuk és kérjük a magyar Nemzeti Tanácsot, hogy bennünket teljes erővel támogasson a haza javára.¹³

Ezt a határozatot küldöttség vitte a Nemzeti Tanács helyiségébe, ahol gróf Károlyi Mihály fogadta őket. A küldöttség tagjai voltak: Szentkirályi Béla rendőrtanácsos, Szilárd Rezső rendőrkapitány, Wagaszt János, Pál György, Patók Sándor

fogalmazók, Kormos Károly, Benyovszky Sándor és még két detektív, két rendőr-ellenőr és két közrendőr.

Őrszükség katonák

Dr. Szabó megállapítása szerint "a magyar forradalmat nem a munkásság csinálta, de helyeselte és nagyon hamar átvette benne a vezető szerepet. Október 30-án este, október 31-én és november 1-én még tisztára katonai jellegű volt a forradalom".¹⁴

Breit József szintén azt állítja, hogy az októberi forradalom első három napja tisztán katonai jellegű volt, amelyben a vezető szerepet a munkásság csak később vette át. Szerinte október 30-án este az Asztória-szálló előtt nagy tömeg gyűlt össze, ahol néhány lelkesítő beszéd után a túlsúlyban lévő katonák az egyik szónok kérésére felesküdték a Nemzeti Tanácsra. A következő nap reggelén őrszükséggel felbokrétázott katonák gépkocsikon járták a várost és szüntelen lövöldözés között éltették a Nemzeti Tanácsot. A katonák másik része gyalog járta az utcákat és minden egyenruhást arra kényszerített, hogy sapkarózsáját, kitüntetésait és rendfokozatát ott jelenlétükben szedje le. Aki kérésüknek ellenállt, azt tettelesen is bántalmazták, sőt néhányat meg is öltek.¹⁵

Károlyi kinevezése

A fenti események következtében a tényleges politikai hatalom az úgynevezett "Nemzeti Tanács" kezébe került, amely Károlyi híveiből, a szociáldemokrata párt tagjaiból, baloldali és egyéb szélsőséges egyénekből állt. A király, hogy a véres összeütközést elkerülje, Károlyi Mihályt kinevezte miniszterelnöknek, aki minisztereivel együtt október 31-én este József királyi herceg kezébe letette a szokásos esküt.¹⁶

Tisza meggyilkolása

Tisza István volt miniszterelnök Budapesten, a Hermina-út 35. szám alatt bérelt lakásban lakott. Barátai és jó ismerősei jóval a forradalom kitörése előtt arra kérték, hogy hagyja el a fővárost, ameddig a kedélyek lecsillapodnak. Már október 16-án egy Leitner nevű baloldali beállítottságú munkás merényletet kísérelt meg ellene, de Tisza mégsem tárgított, Budapesten

maradt.

A Csendőrségnek ebben az időben egy karhatalmi százada volt Pesten, melynek parancsnoka Hieronymi Lajos százados volt. Ez a század naponta nyolc főből álló őrséget küldött Tisza István személyének biztosítására. Tisza kezdetben erősen ellenezte ezt az óvintézkedést, de végül mégis kijelölt a csendőrök számára egy őrszobát a konyha melletti pincehelyiségben.

Október 31-én estefelé, úgy hat óra tájban, tíz katona rohant be a villába, ahol Tisza lakott és az elővigyázatlan csendőröket lefegyverezte. Utána két katona a kapunál őrt állt, négy a kertet tartotta szem előtt, míg a másik négy betört Tisza lakásába. Tisza eléjük ment pisztollyal a kezében. Az egyik katona felelőssé tette a háborúért, ami ellen Tisza tiltakozott, majd pisztolyát is eldobta. A katonai fegyverek a jelenlévő nők sikoltásai között mégis eldőrdültek, Tisza elesett és néhány perc múlva meghalt. Utolsó szavai ezek voltak: "Meglőttek!... Végem van!... Ennek így kellett lenni!..."

A gyilkosokat a Tanácsköztársaság rendőrségének "nem sikerült" kinyomozni, de 1921-ben a bíróság hónapokig foglalkozott az ügygel és megállapította, hogy a bűncselekményt Csernyák Imre százados, Hüttner Sándor főhadnagy, Láng N. és Sztanykovszky Tivadar zászlósok, Horvát-Sanovics Tivadar, Dobó István, Kundaecker N. tengerészek, Pogány József, Kéri Pál és Gaertner N. tartalékos katonák követték el. Az utóbbiak közül Kéri és Pogány a polgári életben újságíró volt.

Tisza szobájába Sztanykovszky vezetésével Pogány, Dobó és Horvát-Sanovics nyomult be, tehát ők adták le a halálos lövéseket is. A tényállást nem lehetett pontosan felderíteni, mert a tettesek később elmenekültek Magyarországról, így ki sem lehetett őket hallgatni.

A jelek szerint a gyilkosság terve azokhoz a fiatal katonákhoz vezet vissza, akik előző éjjelen a forradalmat kirobbantották. Úgy látszik, hogy a katonatanács egyes tagjainak köze volt hozzá, ha nem is rendes ülések során határozták el. A nemzeti tanács egyetlen tagja, Fényes László hírlapíró, országgyűlési képviselő ellen emelt vádat az ügyészség és öt két évig vizsgálati fogságban is tartották. A bíróság azonban felmentette.¹⁷

A csendőrök kilétét, akik *Tiszát* ezen a végzetes napon őrizték, ma már nem lehet megállapítani. *Hieronymi Lajos* századost fegyelmileg felelősségre vonták a kioktatás és ellenőrzés elmulasztása miatt. Rövid ideig még tovább szolgált és mint őrnagy ment nyugdíjba. Az őrség tiszthelyettes parancsnokát törvényszék ítélte el az őrzés hibás megszervezése és az ellenállás elmulasztása miatt. Büntetésének letöltése után nyugdíjazták.

Nemzet- és polgárőrség megszervezése

Tisza meggyilkolásával egyidejűleg rablások, fosztogatások és erőszakoskodások kezdődtek az országban. Az újságok október 31-ről csupán Budapesten tizennyolc halottat és több mint száz sebesültet jelentettek. Különösen a katonai raktárakat és vasúti kocsikat fosztogatták, de üzletekbe, vendéglőkbe, sőt magánlakásokba is betörték. Vidéken is ez az állapot uralkodott. Kaposváron például egy részeg fegyveres csoport lefegyverezte a rendőrséget, rabolni kezdte az üzleteket, ami hat ember életébe került. Csak a Budapestről levitt tengerész-különítmény volt képes háromszáz egyén letartóztatásával a rendet helyreállítani. Ilyen eset sok helyen előfordult. (46. melléklet)

A rablások folytatódása és a rendőrség tehetetlensége következtében a kormány 1918 novemberében kiadta 5.220 M.E. számú körrendeletét. Ezzel "Magyarország demokratikus függetlensége, belső rendje, lakosságának személy- és vagyonbiztonsága, valamint általában a törvényes rend fenntartásának biztosítására" intézkedett. A csendőrségen, a budapesti államrendőrségen, határőrségen, pénzügyőrségen, vidéki rendőrségen, a budapesti rendőrség mellett felállított védőrségen, katonai rendőrségen, budapesti önkéntes őrségen és vasúti mozgóőrségen kívül felállította még a hadsereget, a nemzetőrséget és a polgárőrséget is.

1. *A hadsereg* célja a forradalommal kivívott szabadságok biztosítása, valamint a leszerelésnél felszabadult katonai és egyéb anyagok elraktározása, őrzése, illetőleg a közgazdaság számára történő átadása volt. Erre a célra az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900. évben születettek kellett rövid időre tervezett katonai szolgálatra igénybe venni.

A hadseregben minden közkatonának és őrzetőknek a továbbszolgálat alatt az elhelyezésen és élelmezésen kívül, a zsoldot is beleértve, összesen napi tíz koronát fizettek. A tizedesek napi tizenegy, a szakaszvezetők tizenkét, az őrmesterek tizennégy, a törzsőrmesterek tizenöt, a tiszthelyettesek pedig napi tizenhat koronát kaptak.

A tisztikar tényleges tiszttekből és a visszamaradásra, illetve bevonulásra kötelezett öt legfiatalabb évfolyam nem tényleges tisztjeiből állt; tagjai a legénység felemelt zsoldjához arányított illetményt kaptak.

2. *A nemzetőrség* hivatása a városokban és külterületein a közbiztonsági szolgálat teljesítésénél a segédkezés és a rend biztosítása volt. Felszerelése, ruházata, fizetése azonos volt a hadseregével. Felállítását a hadügyminisztérium Nemzetőri Kormánybiztosságára bízták, mely az országban hat nemzetőrközpontot állított fel: Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Kolozsvárott és Szombathelyen.

A nemzetőrség önként jelentkezőkből állt, akiknek szolgálati kötelezettsége a szükséghez képest csak néhány hónapra terjedt ki. A párt nyomására főképpen szociáldemokrata munkások jelentkeztek a nemzetőrséghez, ami a szervezet proletár jellegét biztosította. A katonai szolgálatra kötelezett előbb említett korosztályok a nemzetőrséghez nem léphettek be. (47. melléklet)

3. *A polgárőrség* szintén önként jelentkezőkből állt, de csak olyanokból, akik rendes napi munkájuk mellett saját otthonuk közvetlen védelmét szolgálták. Ezt a helyi néptanács és közigazgatási hatóság a szükségletnek megfelelően állította fel. A polgárőrök egyéb kisebb közbiztonsági feladatokon kívül leginkább középületek őrzését végezték, egyenruha helyett karszalagot viseltek; nekik díjazás nem járt, felszerelésük pedig a helyi adottságok szerint történt.¹⁸

A Csendőrség a Tanácsköztársaságban

A Csendőrség, amelynek az utasítások értelmében politikamentesnek kellett lennie, a Tanácsköztársaság megalakulásakor semleges maradt. Komoly szerepet nem is játszhatott az őszirózsás forradalomban, mert: 1. a testület szétszórt elhelyezésénél fogva nem volt ütőképés döntő befolyású cselekedetekre;

2. igénybe vehető karhatalmi csendőrszázadok vagy zászlóaljok nem tartózkodtak Budapesten, de a környéken sem; és 3. a testület tagjainak nagy része az ország határain kívül volt, táborigrendészeti szolgálatot teljesített és onnan csak hetek múlva érkezhettek volna a fővárosba.

Juhász Nagy Sándor már említett könyvében külön részt szentelt azoknak a testületeknek, amelyek csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz, de a Csendőrséget meg sem említette. Breit József könyvének 28. oldalán ezzel kapcsolatban csupán annyit írt: megérkezett a csendőrök küldöttsége is, hogy szintén bejelentsek a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat. De hogy kik voltak ezek a csendőrök és kiket képviseltek, arról már nem tett a könyv említést. A fennmaradt hírek szerint a Breit által említett "küldöttség" csupán néhány Budapesten tartózkodó irodai szolgálatos csendőrtiszt egyéni kezdeményezésének eredménye volt.

A Csendőrség semlegességét a következő szempontok indokolták: 1. a politikamentes irány követése; 2. a testület átmérete a következő korszak számára; 3. a csendőrök hivatásérzete, amely a lakosság személy- és vagyonbiztonságának megővését életcélnak tekintette; és 4. sok csendőrnek a hosszú közbiztonsági szolgálat miatt polgári foglalkozása nem volt, ezért ezek kénytelenek voltak maguk és családjuk megélhetésének biztosítására tovább folytatni szolgálatukat.

A Csendőrség szervezete és működése a Tanácsköztársaság idején lényegében nem változott. A csendőrök szolgálatukat, működésüket és teendőiket régi szabályzataik szerint a változott helyzethez viszonyítva végezték. Ennek ellenére az első hetekben sok támadás érte az elszigetelt őrsöket, különösen azokat, ahol a hadsereghez történt vezénylések miatt kevés volt a tényleges csendőr. Több helyen súlyos fegyverhasználatra került sor, de volt olyan őrs is, amelyet a volt katonák által vezetett tömeg lefegyverzett. Általában az őrsök urai maradtak a helyzetnek és biztosították a rendet és törvényességet.

A Tanácsköztársaság idején az altiszteket átminősítették tisztviselőkké. Ezzel meg akarták nyerni maguknak a Csendőrség altiszti karát. Így lett belőlük az előző rangjuknak megfelelően ellenőr, főellenőr, felügyelő vagy főfelügyelő.

Ugyancsak a Tanácsköztársaság idejére esett a csendőrtisztikar kiegészítése is, amely a háború alatt szünetelt és a hiány már erősen érezte hatását. Még az 1918 nyarán meghirdetett csendőrtisztai tanfolyamra októberben — egy kivételével — hatvannégy tartalékos tisztet, mégpedig zászlóst, hadnagyot vagy főhadnagyot vettek fel. A tanfolyam 1919 március 18-án zárult, tehát a Károlyi-kormány ideje alatt folyt le, így azt utólag, 1919/20-ban, valamennyi tisztnek meg kellett ismételni.

A Csendőrség felügyelője a Tanácsköztársaság első napjaiban átmenetileg a belügyminisztériumban szolgáló Gencsy Arnold alezredes volt. Őt erre a pozícióra az ugyancsak ott szolgált s a csatlakozási küldöttséget képező néhány altiszt ajánlotta. A proletárdiktatúra bukása után Gencsyt azonnal nyugdíjazták.

5. A PROLETÁRDIKTATÚRA

Előzmények

A "Kommunisták Magyarországi Pártja" 1918 november 24-én alakult meg Budapesten.

Az Oroszországban alakult magyar kommunista szervezetek hazatért vezetői és tagjai döntő szerepet játszottak a pártalakítás vitájában. A kommunista csoport vezetősége Moszkvában még november 4-én elhatározta, hogy tagjainak többsége hazatér és itthon kezdeményezi az új párt létrehozását.

Az alakuló ülést a Városmajor-utca 42-es számú házban tartották. A résztvevők egységesen foglaltak állást abban, hogy a párt közvetlen feladata; eszmeileg felkészíteni a proletáriátust a szocialista forradalomra, szervezni és vezetni harcát a hatalomért. Megtárgyalták a tennivalókat, s azt is elhatározták, hogy rövid időn belül kiadják a KMP lapját. Megválasztották a Központi Bizottságot, melynek tagjai lettek az Oroszországból hazatért magyar kommunisták közül Kun Béla, Jancsik Ferenc, Póér Ernő, Rabinovics József, Seidler Ernő, Vántus Károly: a szociáldemokrata baloldali ellenzék képviselői közül Vágó Béla, Chlepkó Ede, Fiedler Rezső, Hírossik János, László Jenő, Rudas László, Szántó Béla: a Forradalmi Szocialistáktól pedig Korvin

Ottó és Mikulik József. A Központi Bizottság elnökévé Kun Bélát választották.¹⁹

A párt 1919 február 20-án nagygyűlést tartott, amelynek befejezése után a résztvevők a Vörös Újság épülete elé vonultak, ahol Kun Béla mondott nekik beszédet. Ennek hatására a szociáldemokrata párt lapjának, a Népszavának nyomdáját akarták lerombolni, de a Konti-utcában szembetalálták magukat a rendőrökkel. Véres összecsapás fejlődött ki közöttük, amelyben hét rendőr meghalt és körülbelül hatvan — polgári egyén és rendőr — megsebesült.

Még aznap este a minisztertanács gyűlést tartott, amelyen elrendelték a kommunista vezetők letartóztatását. Február 21-én hajnali 2 órakor kezdtek meg a rendőrök a letartóztatásokat és rövidesen a gyűjtőfogházba került negyvenkét kommunista, akik közül ismertebbek voltak: Kun Béla, Rákosi Mátyás, Leitner István, Vágó Béla, László Jenő, Korvin-Klein Ottó és Rabinovics József.

A toloncházban csakhamar megjelent vagy hatszáz rendőr, akik Kun Bélát felelőssé tették a rendőrgyilkosságért, majd rárohanva alaposan összeverték. Kun Béla eszméletét veszítve véresen esett össze, de komolyabb baja nem történt, csupán zúzott sebeket szenvedett.

A napilapok erősen elítélték a rendőrök viselkedését; Dietz Károly századosból lett rendőrfőkapitány szintén állást foglalt a rendőrök "vérbíraskodása" ellen.

A népkormány a Konti-utcai összecsapásban megölt rendőröket a nemzet halottainak nyilvánította, akiket a parlament kupolacsarnokából nagy pompával temettek el. A kormány koszorújának szalagján ez volt olvasható: "A köztársasági rend hősi védelmezőinek, a magyar népkormány."²⁰

A hatalom átvétele

Amikor a cseh és román területi követeléseket az antant hatalmak nevében Vyx francia alezredes a Károlyi-kormányának 1919 március 19-én átnyújtotta, a kormány lemondott. Két nappal később a szociáldemokrata párt és a kommunisták magyarországi pártjának vezetősége kiegyezett, a két pártot

egyesítette "Magyarországi Szocialista Párt" néven, mely aztán átvette a hatalmat. A Forradalmi Kormányzótanács elnöke a kommunista Kun Béla lett, aki negyvenöt népbiztosával megkezdte az országnak szovjet mintára való átszervezését. (48-50. melléklet)

A rendőrség csatlakozása

*A budapesti főkapitány értesülvén a munkástanács forradalmi határozatáról, azonnal levágta a ruhájáról a rangjelzéseit és példájára az egész rendőrség elismerte az új rendet. Azok a rendőrök, akik még 1918 október 28-án a király védelmében sortűzet adtak a népre a Lánchídnál, akik október 19-én Károlyi Mihályhoz csatlakoztak, akik rögtön beléptek a szociáldemokrata pártba és ennek védelmében 1919 február 21-én Kun Bélát majdnem meglincselték, ugyanezek március 21-én kommunis-tákká lettek.*²¹

A katonatanács gyűlése

Pogány József, a katonatanács elnöke, március 20-án délután 3 órára összehívta a katonatanács teljes ülését, melyen bejelentette a proletárdiktatúrát és ennek védelmére Pogány feleskette a jelenlévő katonákat. "Délután 5 órakor végződött az ülés, a katonák széjjelészledtek a városban, a rémhír futótűzként terjedt, mindenfelől lövések hangzottak, az emberek ijedten lótottak-futottak, mindenki hazafelé iparkodott." ²²

Büntető rendelkezések

A forradalmi kormányzótanács rögtön a hatalom átvételekor, tehát már március 21-én elrendelte az országban a statáriumot, mely szerint mindenkit, aki parancsainak fegyveresen ellene szegül, ellene felkelést szít, rabol vagy fosztogat, halállal kell büntetni. A bűnösök fölött a forradalmi törvényszék ítél. (51-53. melléklet)

Ugyanakkor a kormányzótanács megtiltotta az állampolgároknak a fegyverviselést és öt évig terjedő fegyházzal és ötven ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtotta azokat, akik ez ellen vétettek. Fegyvert csak a katonaság, rendőrség, védőrség, csendőrség, népőrség és más elismert katonai

alakulatok, valamint a gyári őrségek és munkásgardák tagjai viselhettek.

Négy nappal később, tehát március 25-én felállították a forradalmi törvényszéket, melynek elnökét, két tagját, a vádbiztost és a jegyzőkönyvvezetőt a forradalmi kormányzótanács nevezte ki. A vádlottat elfogás után azonnal a forradalmi törvényszék elé kellett állítani, mely bármely órában és a szabad ég alatt is megtarthatta ülését. A határozat ellen fellebbezhetek helye nem volt és a kiszabott büntetést az ítélet kihirdetése után azonnal végre kellett hajtani. ²³

A Tanácsköztársaság büntető intézkedéseiről az egyik magyarországi tanulmány csak egészen röviden emlékezik meg a következőképpen:

A forradalom rendjének biztosítására Vörös Őrség alakult. A régi rendőrség nagy része, sok csendőr s még tisztek is felesküdték a Tanácsköztársaságra, így a Vörös Őrség állományába kerültek. A rendőr- és csendőrtisztek zöme azonban kezdettől fogva az ellenforradalmi szervezkedés egyik bázisa volt.

A Belügyi Népbiztonságon központi nyomozótestület létesült, amely a tanács hatalom hatékony harci osztaga volt az ellenforradalmi üzemek meggátlásában. E testület élén Korvin Ottó állt.

A Kormányzótanács forradalmi törvényszékek felállítását rendelte el, megszabta feladataikat és intézkedett az igazságügyi hatóságok átszervezéséről. ²⁴

A Vörös Hadsereg megalapítása

A forradalmi kormányzótanács március 30-án közzétett XXXIII. számú rendeletével megalapította a Vörös Hadsereget, ahová belépésre a Magyarországi Szocialista Párt, a szakszervezetek, valamint a munkás-, katonas- és földművelésügyi tanácsok ajánlata jogosított. A hadsereg közvetlen irányítását és szervezését a hadügyi népbiztosság végezte.

A Vörös Hadsereg semmiféle rendfokozatot, rangjelzést nem ismert, csak parancsnokai és katonái voltak. A parancsnokok, valamint a különleges megbízatású egyének szolgálatban a bal karon tíz centiméter széles vörös karszalagot viseltek,

amelyen az alkalmaztatást fekete betűk tüntették fel.

A parancsnokokat századparancsnoktól felfelé a hadügyi népbiztos nevezte ki. A magasabb parancsnokok politikai megbízhatóságát azonban előbb egy erre a célra alakított bizottság bírálta el. Ez a hadügyi népbizottság a munkás- és katonatanácsok, valamint a Magyarországi Szocialista Párt egy-egy küldöttjéből állt. A szakaszok és rajok parancsnokaikat maguk választották.

A hadügyi népbizottság a Magyarországi Szocialista Párt előterjesztésére minden csapattesthez és önálló osztaghoz megfelelő számú politikai megbízottat rendelt ki.

A Vörös Őrség felállítása

A forradalmi kormányzótanács intézkedésére a belügyi népbizottság az 1919 március 26-án kelt I.B.M. számú rendelettel szabályozta a Vörös Őrség felállítását, melybe a Csendőrséget és rendőrséget is beolvasztotta. A Vörös Őrség a Vörös Hadsereg kiegészítő részét alkotta és tagjait bármikor áthelyezhette a hadseregbe. (54. melléklet)

A Vörös Őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá tartozott, aki a Vörös Őrség Központi Osztályán keresztül intézkedett annak közbiztonsági és nyomozó alakulataival.

A Vörös Őrségben éppen úgy, mint a Vörös Hadseregben, rendfokozatok nem voltak; a parancsnokokat a belügyi népbiztos, a többi tagot a belügyi népbizottság által összeállított bizottság nevezte ki. Parancsnokaikat a kisebb egységek maguk választották.

A Vörös Őrségbe a hadseregtől szolgálatra jelentkező volt tiszt nevét és szolgálati beosztását a sajtóban többször kihirdették, így a jelentkezők egyéniségére, múltjára és politikai megbízhatóságára bárki megtehetette észrevételeit, amelyeket a bizottság a belügyi népbiztosnak jelentett.

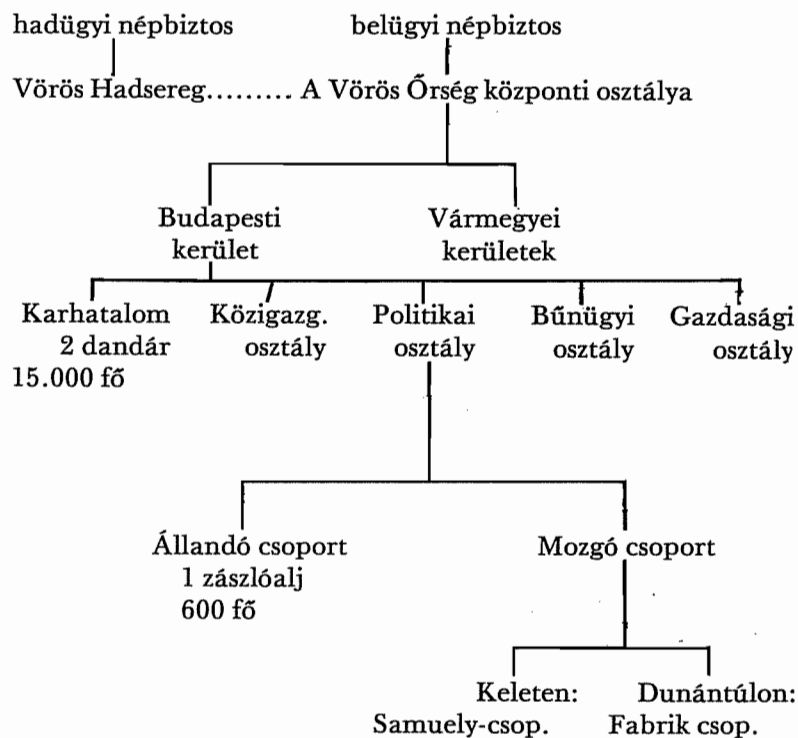
A volt Budapesti Rendőrfőkapitányság "Budapesti Vörösőr Kerületi Parancsnokság"-gá alakult át, ahol külön bűnügyi, politikai, közigazgatási és gazdasági csoportok voltak. A bűnügyi osztály budapesti és vidéki csoportból állt, de ezeken kívül volt statáriális, intellektuális, lopási és sérülési részleg is. A Vörös Őrség legfontosabb szerve a politikai osztály volt.

Országos viszonylatban innen irányították minden politikai természetű nyomozás, letartóztatás foganatosítását, sőt néha a kivégzéseket is.

Vidéken egy vármegye alkotott egy vörösőr-kerületi parancsnokságot. Ehhez tartoztak a járási parancsnokságok és a községi kirendeltségek.

A Vörös Őrség létszámát úgy állapították meg, hogy az ország területét és lakosságát alapul véve minden kétszázötven lakosra egy vörösőr jutott.

A VÖRÖS ŐRSÉG SZERVEZETE

A Vörös Őrség lefoglalta az ország minden csendőrlaktanyáját. A Böszörményi-úti Csendőrlaktanyában a Budapesti Vörösőr Kerületi Parancsnokság és egy megyei vörösőr kerületi parancsnokság működött. Az utóbbi hatásköre a főváros területének kivételével az egész Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyére kiterjedt. Ennek — néhány politikai megbízott kivételével — volt egy Kecskemétre kihelyezett csupán csendőrökből álló zászlóalja is. Ez nem sokáig működött, mert a Cserni-különítmény május 5-én meglepetésszerűen megrohanta és lefegyverezte.

A vörösőr kerületi parancsnokságok a csendőröket megkérdezésük nélkül átminősítették vörösőrökké. A szolgálat alól számtalan csendőr és sok tiszt — még a veszélyes bujkálás árán is — kihúzta magát. A budapesti Böszörményi-úti Vörösőr Kerületnél például csak két csendőrtiszt vállalt irodai beosztást; egyik kényszerből, a másik meggyőződésből. A külőrsök legénységének — különösen a helyhez és lakáshoz kötött nőöket magában foglaló — nagy része megmaradt a szolgálatban és mint vörösőr igyekezett a szűkös viszonyok között saját és családja megélhetését biztosítani. Az alantos csendőr-parancsnokságokat és őrsöket néhány kommunistaival és egy-egy politikai megbízottal kiegészítve a legtöbb helyen meghagyták, csupán elnevezésüket változtatták át vörösőr-parancsnokságokra.

“Lenin-fiúk”

A Vörös Őrség politikai osztályának korlátlan parancsnoka Cserny József volt. A háború előtt Cserny bormunkásként dolgozott, majd a tengerészeknél szolgált. A háború utolsó szakaszában orosz fogságba esett, ahonnan megszökött és az októberi forradalom idején érkezett vissza Budapestre. Itt Cserny az akkor megindult kommunista szervezkedéshez csatlakozott, ahol megismerkedett és szoros barátságot kötött a Szovjet-Oroszországból visszatért Kun Bélával. Ugyanott ismerkedett össze pártjának többi kommunista vezetőjével, Szamuely Tiborral, Korvin-Klein Ottóval, Pogány Józseffel és Vágó Bélával is. A szervezkedés előrehaladtával Kun Béla kiküldte Csernyt a Szovjetunióba az ottani politikai rendőrség

szervezetének és működésének tanulmányozására. Cserny új módszerek ismeretével, nyolcvan oroszországi hadifogollyal és Lenin üzenetével tért vissza Magyarországra, ahol hozzálátott egy kommunista különítmény felállításához. Ennek magvát a Szovjetunióban toborzott nyolcvan fő alkotta, de Grünblat Borisz volt hadifogoly segítségével a különítmény létszámát csakhamar kétszázra emelte.

A kiválogatással nem sokat bajlódtak. Aki hajlandó volt a parancsnok utasításait gondolkodás nélkül végrehajtani, azt felvették a különítménybe. Cserny csak a szökehajúak felvételét ellenezte, mert ezek szerinte “lágy szívűek” voltak.

Cserny előbb a Batthyány-palotában ütötte fel főhadiszállását, ahol Kun és Vágó népbiztos is meglátogatta a különítményt, amelynek tagjai bőrkabátot viseltek, pisztollyal, kézigránáttal és rohamkéssel voltak felszerelve. Cserny május 1-re a palotát vörös díszbe öltöztette és annak homlokzatára kiíratta új nevüket: “Lenin-fiúk.”

Amint a létszám tovább emelkedett és a különítményből zászlóalj lett, Cserny a Mozdony-utcába költözött; a másik rész Korvin-Klein Ottó parancsnoksága alatt az Országház épületébe került. A zászlóalj harmadik csoportja a Hunyadi-palotában helyezkedett el.²⁵

A proletárdiktatúra bukása után, amikor a népbiztosok nagy része Ausztriába vagy a Szovjetunióba menekült, a Lenin-fiúk egy része is megszökött a felelősségrevonás elől. Csernyt elfogták. A budapesti büntetőtörvényszék dr. Stocker Antal kúriai bíró elnökletével tartott tárgyaláson hét (7) rendbeli gyilkosság büntetében bűnösnek találta és halálra ítélte.

A proletárdiktatúra csendőr áldozatai

Annak ellenére, hogy a Csendőrség megszüntetésével annak tagjait egyetemlegesen átminősítették vörösőrökké, a proletárdiktatúra a csendőröket mégis ellenségeinek és ellenforradalmároknak tekintette, akiket állandóan szem előtt tartott, ezért sok ártatlan csendőr életével fizetett a legcsekélyebb gyanúsítás esetén is.

Dr. Váry Albert koronaügyész helyettes hivatalos jelentések

és bírói ítéletek alapján összeállította azok névsorát, akik áldozatul estek a proletárdiktatúrának. Összeállítása szerint a 133 napos uralom idején 590 egyént végeztek ki. Szamuely egymaga több mint száz ember életéért volt felelős. Váry bevallja, hogy névsora nem teljes, mert: 1. hiányoznak az adatok arról a területről, amit közben elszakítottak az országtól; 2. nincsenek benne azok, akik súlyos bántalmazások következtében haltak meg; 3. nem tudta megállapítani azok számát sem, akiket a Vörös Hadsereg kebelében végeztek ki.²⁶ (55. melléklet)

Váry huszonhét csendőr kivégzéséről tett említést könyvében, akik között egy altábornagy, két alezredes, egy százados, egy főhadnagy, hat tiszthelyettes, négy járásőrmester, tizenegy őrmester és egy csendőr szerepelt. A proletárdiktatúra 133 napos uralma óta több mint egy fél évszázad telt el. Nyugaton Váry könyvében kívül erről az időszakról kevés részletes és megbízható forrásmunkát nehéz felkutatni, így a Csendőrség akkori veszteségét csak hiányosan lehetett tárgyalni. (56. melléklet)

Fery Oszkár meggyilkolása

Fery Oszkár altábornagyot, a m. kir. Csendőrség felügyelőjét 1919 július 19-én este 10 óra körül egy gépkocsiból kiszállt két bőrkabátos vörösőr-nyomozó elhurcolta a Fő-utca 23 szám alatti lakásából. A házbizalmi, aki tiltakozott az évek óta ott élő lakója elvitele ellen, revolverrel megfenyegették. Ennek ellenére ez az utcára is utánuk ment, ahol egy ott lévő egyenruhás vörösőr járőrnek előadta a jogtalanság feletti panaszát. Erre a nyomozók kijelentették, hogy az elfogás felsőbb parancsra történt. Innen a bőrkabátosok a Fény-utcába mentek, ott Menkina János csendőr alezredest is elfogták. Majd Borhy Sándor csendőr alezredest tartóztatták le a lakásán. A három csendőrtiszttel a Lenin-fiúk a Mozdony-utcai főhadiszállásukra mentek, ahol a Tanítóképző volt a Cserny-különítmény laktanyája. Mindkét elfogott alezredes közvetlen beosztója volt Fery altábornagynak.

Egy halász július 22-én reggel fél hatkor nagy vértócsát fedezett fel a Bertalan-utca és a Múzeum rakpart sarkán. Mivel

a halász az előző éjszaka folyamán erős csobbanásokat is hallott a kikötő felől, ezeket a gyanús körülményeket azonnal jelentette a Vörös Őrség parancsnokságán. Innen Ecker István detektivet küldték ki nyomozni. A detektív, a régi rendszer egyik nyomozója, ismerve a politikai osztály Mozdony-utcai laktanyájának hírnevét, oda is elsétált, ahol az épület előtt elég friss vérnyomokat talált. Ecker a gyanús körülményeket azonnal jelentette feletteseinek, de a Vörös Őrség parancsnoksága azokat figyelmen kívül hagyva, a nyomozást megszüntette. A két csendőr alezredes "eltűnését" is csupán látszólagosan nyomozta a Vörös Őrség. Hiába sürgették a hozzátartozók az eset kivizsgálását, semmit sem tettek az ügyben.

A proletárdiktatúra után visszaállított államrendőrség ismét elővette Fery Oszkár altábornagy és társai ügyének nyomozását. A tizedik napon már el is fogták Bonyhádi Tibort, aki bevallotta a három csendőrtiszt meggyilkolását. Elmondta, hogy öten voltak jelen a kivégzésnél, melyet Mozdony-utcai szállásuk pincéjében hajtottak végre. A csendőrtiszteket a csatorna csövére kötött kötéltre akasztották fel. Amikor az áldozatok már a kötélen lógtak, rohamkéssel összeszurkálták őket. Utána zsákba tették a halottakat, súlyokat kötöttek rájuk, levitték a Ferenc József híd mellett a Duna partra és ott a vízbe dobták őket.²⁷ Bonyhádít és négy kivégző társát halálra ítélték.

A proletárdiktatúra bukása

A diktatúra rövid uralma alatt a politikai terror, a pénz romlása és az élelmiszerhiány következtében az elégedetlenség növekedett. Megismétlődtek a kisebb-nagyobb lázongások és ellenállások, melyek elfojtására Szamuely halálvonata ide-oda száguldott az országban. Amikor 1919 áprilisában előbb a csehek, majd a románok megtámadták a proletárdiktatúrát, az uralmon lévők válságos helyzetbe kerültek. A csehek támadását sikerült ugyan megállítani, de a románok július végén már Budapest alatt állottak. Kun Béla augusztus 1-én magához vette az állampénztár értékeit²⁸ és aznap különvonaton néhány társával Bécsbe szökött. Augusztus 2-án a proletárdiktatúra összeomlott. Ausztria menedékjogot biztosított a menekülteknek, de Szamuelytól ezt megtagadta. Ez Kovács Lajos és

Jablonszky Maxim Lenin-fiúkkal gépkocsin indult el a nyugati határ felé, majd Savanyúkútnál hamis papírokkal átszökött Ausztriába.²⁹

Mikor az osztrákok felismerték személyét és le akarták tartóztatni, Szamuely elővette kis "Piper" pisztolyát és agyonlőtte magát. Erről a Sopron megyei rendőr-parancsnokság a következő táviratot küldte augusztus 3-án a hadügyminisztériumnak: "Szamuely Tibor tegnap, miután az osztrák rendőrség letartóztatta, öngyilkos lett és hullája Savanyúkúton lett eltemetve."³⁰

LÁBJEGYZETEK

- 1 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920. 84-85. oldal.
- 2 Ismeretlen, "Albánia 150 magyar csendőre", *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, Cleveland, Ohio, USA., 1965 január 24, 5. oldal.
- 3 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1909*, Budapest: Franklin Társulat, 1909, 205-210. oldal.
- 4 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1908*, Budapest: Franklin Társulat, 1908, 167. és 218. oldal.
- 5 A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1909, *i. m.*, 120-140. oldal.
- 6 Ugyanaz, 286. oldal.
- 7 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1905*, Budapest: Franklin Társulat, 1905, 234-235. oldal.
- 8 A m. kir. belügyminiszter 1916. évi 33.333 V-a. számú körrendelete a munkára kiadott hadifoglyok tekintetében szükséges államrendészeti és közbiztonsági teendőkről.
- 9 A m. kir. belügyminiszter 1916. évi 31.500 számú rendelete a hadifoglyok életmódjáról.
- 10 Ismeretlen, *A m. kir. honvédség és csendőrség névkönyve 1918. évre*, Budapest: Pallas Nyomda, 1918, 664-679. oldal.
- 11 Horthy Miklós, *Emlékirataim*, Buenos Aires: Talleres Gráficos Cagnasso, 1953, 100. oldal.
- 12 Juhász Nagy Sándor, *A magyar októberi forradalom története*, Budapest: Szikra Lapkiadó, 1945, 200. oldal.
- 13 Ugyanaz, 203. oldal.
- 14 Szabó László, *A bolsevizmus Magyarországon*, Budapest: Athe-neum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1919, 6. oldal.
- 15 Breit József, *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörösháború története*, I. kötet, Budapest: Grill Károly Könyvkiadó, 1929, 28. oldal.

16 Juhász, *i. m.*, 235. oldal.

17 Ugyanaz, 237. oldal.

18 Breit, *i. m.*, 41. oldal.

19 A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete, *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*, I. kötet, hely hiányzik, Kossuth Könyvkiadó, 1966, 177-178. oldal.

20 Juhász, *i. m.*, 442. oldal.

21 Ugyanaz, 282. oldal.

22 Győri Imre és Kázméri Kázmér, *Kun Bélának 131 napos rémuralma*, Budapest: Helios Sajtóipari Üzem, dátum hiányzik, 16. oldal.

23 A Forradalmi Kormányzótanács 1919 március 26-án megjelent IV. számú rendelete.

24 A magyar forradalmi munkásmozgalom története, *i. m.*, 229. oldal.

25 Censurat J. Gramma, *Borzalmas vallomások, hiteles rendőri adatok*, hely és nyomda hiányzik, 14-24. oldal.

26 Váry Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác: Az országos fegyintézet könyvnyomdája, évszám hiányzik, 1-55. oldal.

27 Gramma, *i. m.*

28 Horthy, *i. m.*, 114. oldal.

29 Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán, *Emlékeim*, Budapest: Zrínyi katonai kiadó, 1966, 115. oldal.

30 Szabó, *i. m.*, 222. oldal.